

Aristotel

Fizika

Prijevod s izvornika
i sedmojezični tumač temeljnih pojmova
(*grčki, latinski, engleski, francuski,
njemački, talijanski, ruski*)

TOMISLAV LADAN

Predgovor
DANILO PEJOVIĆ

GLOBUS / ZAGREB

SVEUČILIŠNA NAKLADA LIBER / ZAGREB

4 Kad se već znanost o naravi bavi veličinama, 30
gibanjem i vremenom, od kojih je svako pojedino
nužno ili neograničeno³⁴ ili ograničeno — čak
iako sve nije neograničeno ili ograničeno, kao
svojstvo ili točka (jer od tih možda ni jedno nije
potrebno svrstati ni u jedno ni u drugo), onomu
koji se bavi naravlju pristojalo bi istraživati o ne- 35
ograničenome, postoji li ili ne, i ako postoji, što
je ono. A da je promatranje o tome prikladno do-
tlačnoj znanosti, pokazuje i to što svi oni koji su 203 a
se dolično dotakli toga znanstvenog razlaganja
raspravljali su i o neograničenome, i svi ga po-
stavljaju kao neko počelo bića; a neki pak, kao
pitagorejci i Platon, postavljaju ga samog po sebi, 5
ne kao prigodak čemu drugome, nego kao da je
sámo *neograničeno* bivstvo. Samo ga pitagorejci
svrstavaju među osjetnine (jer ne postavljaju
broj kao izdvojeno), i tvrde kako je *neograničeno*
ono što je izvan neba. Platon pak [kaže] kako
nikakvo tijelo nije 'izvan', kao ni *oblici*, zbog to-
ga što su nigdje, pa ipak *neograničeno* biva i u
osjetninama i u njima [oblicima]. Pitagorejci ka- 10
žu da je neograničeno *parno* (jer ono, budući je
sadržano i ograničeno *neparnim*, daje 'bićima ne-
ograničenost'). A znak je toga ono što se događa
u brojevima. Jer postave li se 'kutni brojevi'³⁵
okolo *jednog*, i bez *jednog*, jednom je dobiveni

³⁴ Grč. ἀπειρον; lat. *infinitum*; engl. *infinite*; franc. *infini*; njem. *unbegränzt*; tal. *infinito*; rus. *бесконечное*.

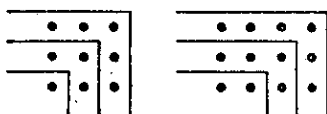
³⁵ Grč. γνόμωνες lat. *normae*; engl. *gnomons*; franc. *gnomons*; njem. *die gnomonischen (d. h. ungeraden) Zahlen*; tal. *gnomoni*; rus. *гномоны*. Sama riječ znači različita mjerila (za kutove), sunčana ura i sl. Ovdje je posrijedi pitagorejsko predočivanje brojeva s pomoću točkica u geometrijskom liku: u jednom se liku stavljaju 'neparne točkice' okolo *jedan*, u drugom se stavljaju 'parne točkice' okolo *dva*. Sámo mjesto nije u cijelosti jasno, ali većina komentatora

lik uvijek različit, jednom je uvijek isti). Do- 15
čim Platon postavlja dvoje neograničenih, veli- 16
ko i malo.

Oni pak koji pretresaju o naravi svi uvijek
'podstavljaju' neograničenome neku drugu narav
od onih što se zovu pratvarima, kao vodu ili zrak
ili ono što je između njih. Od onih koji postav-
ljaju pratvari kao ograničene ni jedan ih ne či-
ni neograničenim. Dočim oni koji postavljaju ne-
ograničene pratvari, kao Anaksagora i Demokrit, 20
kažu da je *neograničeno* doticajem neprekidno,
sastavljeno po jednome iz istodjelnica, po drugo-
me iz sjemene mješavine likova. Prvi, dalje, ka-
že kako je bilo koji od dijelova mješavina isto ta-
ko kao i Sve, zbog toga što vidi da bilo što na-
staje iz bilo čega. Odatle valjda i kaže da su ne- 25
koć sve stvari bile zajedno, kao 'ovo' meso i 'ova'
kost, te tako i bilo koje drugo, te stoga: i sve
stvari i istodobno. Jer počelo razdvajanja nije
samo u svakoj pojedinačnosti nego je u svim stva-
rima. I budući ono što nastaje nastaje iz takvog 30
tijela, postoji nastanak svih stvari, samo ne isto-
dobno; a treba biti i neko počelo nastanka, ko-
je je jedno, i koje on zove um, a taj um počinje
s umovanjem od nekog počela; tako te je nužno
da su nekoć sve stvari bile zajedno i jednom su
se počele kretati. Demokrit opet kaže da ni jed-
na od prvotnina³⁶ ne nastaje jedna iz druge. Pa
ipak je i njemu zajedničko tijelo počelo svih stva- 203 b
ri, različito veličinom i likom prema dijelovima.

Iz tih je stvari jasno kako dotično istraživanje
pristaje naravoslvcima. I razložno je što svi po-

navodi i crteže s oprimjerenjem: crtež 1. za prvi i
crtež 2. za drugi slučaj.

crtež 1.

crtež 2.

³⁶ Misli se 'prve ili prvotne stvari', 'načela' ili 'pra-
tvari'.

stavljaju to³⁷ kao počelo. Jer niti ono može biva-
ti uzalud, niti mu može pripadati ikakva dru- 5
ga moć osim kao počela. Sve je, naime, ili po-
čelo ili je iz počela, a *neograničeno* nema počela,
jer tada bi imalo granicu. Ono je, uz to, i ne-
nastalo i nepropadljivo, budući je neko počelo.
Jer ono što je nastalo mora steći svršetak, a po- 10
stoji i kraj svakome nestanku. Stoga, kao što i
kažemo, ne čini se da postoji počelo *toga*, nego
je *to* počelo drugih stvari, koje sadržava sve i
upravlja svima, kao što kažu oni koji uz *besko-*
načno ne postavljaju druge uzroke, kao um ili
prijateljstvo. A to im je i *božansko*, jerbo je be-
smrtno i nepropadljivo, kako kažu Anaksimandar 15
i većina naravoslovaca.

Vjera u to da postoji nešto *neograničeno* proiz-
lazila bi u istraživača uglavnom iz pet razloga: (1)
iz vremena (jer je ono *neograničeno*); (2) iz diobe
koja je u veličinama (jer se i matematičari služe
neograničenim); (3) zbog toga što samo tako ne
prestaje nastajanje i nestajanje ako bude *neogra-*
ničeno ono iz čega postaje stvar koja nastaje; (4) 20
zbog toga što se *ograničeno* uvijek *ograničava* pre-
ma nečemu, tako te je nužno da ne biva nikakva
granica, ako se mora uvijek *ograničavati* jedno
prema drugome; (5) što je najviše od svega i naj-
poglavitije, razlog koji je svima zajednička teš-
koća: zbog toga što u (našem) mišljenju nema
kraja, i broj se čini *neograničenim* i matematič-
ke veličine i ono što je izvan neba. A budući je 25
neograničeno ono koje je izvan, čini se i da je ti-
jelo *neograničeno*, te da postoje *neograničeni* svje-
tovi. Jer zašto bi [tijelo] bilo radije u ovome ne-
goli u onome dijelu 'praznoga'? Tako te ako je
samo na jednome mjestu, olin³⁸ mora biti svu-
gdje. Istodobno, ako postoji 'prazno' i *neograni-*
čeno mjesto, nužno je da biva i *neograničeno* ti-
jelo, jer 'moći' ili 'biti' ništa se ne razlikuje u
vječnim stvarima. 30

³⁷ To jest 'neograničeno'.

³⁸ Ili 'veličina' ili 'masa'. Vidi ranije tumačenje ri-
ječi *δύναμις*.

Ali postoji teškoća u istraživanju o neograničenome, jer i onima koji postavljaju da ono ne postoji i onima za koje postoji javljaju se mnoge nemogućnosti. Uz to, kojim načinom ono jest: da li kao bivstvo ili pak kao prigodak po sebi kakvoj naravi? Ili opet ono nije nikakvim načinom, ali ipak ništa manje: postoji li štogod neograničeno ili stvari neograničene mnoštvom? A još je najviše zadaća naravoslovca razmotriti postoji li neograničena sjetilna veličina.

204 a

Prvo dakle treba odrediti kolikovrsno se kazuje *neograničeno*. Jednim načinom³⁹, to je ono što je nemoguće prijeći zbog toga što mu nije u naravi da se prelazi, kao što je glas nevidljiv. Drugim načinom, ono koje ima prijelaz, ali nepotpun, ili neznan; ili ono, iako bi po naravi imalo, ipak nema ni prijelaza ni granice. Uz to, svako neograničeno biva ili prema dodavanju ili prema diobi ili na oba načina.

5

5 Nemoguće je dakle da *neograničeno* biva izdvojeno od osjetninâ, budući nešto samo po sebi neograničeno; jer ako ono nije ni veličina ni mnoštvo, nego je neograničeno samo po sebi bivstvo i nije prigodak, onda će ono biti nedjeljivo (jer ono koje je djeljivo, bit će ili veličina ili množina); ako je pak nedjeljivo, nije neograničeno, osim kao što je glas nevidljiv. Ali, niti tako kazuju da biva oni koji govore kako postoji neograničeno, niti mi takvo istražujemo, nego neograničeno kao 'neprelazljivo'. Ako je neograničeno prema prigotku, kao neograničeno ono ne bi bilo načelo u bićima, kao što ni 'nevidljivo' nije načelo govora, iako je glas nevidljiv⁴⁰. Uz to, kako može bivati po sebi štogod neograničeno, ako ne bivaju tako i broj i veličina, od kojih je neograničeno po sebi neka trpnost?⁴¹. Jer onda je nužno da [ono] još manje biva negoli broj ili veličina. I bje-

10

15

20

³⁹ Vidi *Metafizika* 1066a 35—b7.

⁴⁰ Usp. *Metafizika* 1066b 8—11.

⁴¹ Usp. *Metafizika* 1066b 7—8.

lodano je kako neograničeno ne može bivati kao biće djelatnošću⁴², te kao bivstvo i počelo. Jer inače će bilo koji njegov uzeti dio biti neograničen, ako je djeljiv (budući da su isto 'biti neograničenim' i 'neograničeno', ako je neograničeno bivstvo i ne izriče se prema podmetu); stoga je ono ili nedjeljivo ili djeljivo u neograničenosti; ali je nemoguće da ista stvar bude više neograničenosti (nego kao što je dio zraka zrak, tako i neograničeno neograničenoga, ako je ono bivstvo i počelo). Stoga je neograničeno i nedjeljivo i nerazdvojivo. Ali to je nemoguće onomu što je ostvarenosti neograničeno (jer je nužno da ono bude neko 'koliko'⁴³). Zbog toga je neograničeno prisutno prema prigotku. Nu ako je tako, već je rečeno, da ne može *to* biti počelo, nego prije ono čemu je samo prigodak: zrak ili paran broj. Tako te se pokazuju besmislenim riječi onih koji govore kao pitagorejci, jer oni u isti mah od neograničenoga tvore bivstvo i razdjeljuju ga na dijelove.

Ali ovakvo istraživanje možda je općenito⁴⁴; može li *neograničeno* bivati i u matematičkim stvarima i u mišljevinama⁴⁵ i u onima koje nemaju nikakve veličine. Mi razmatramo o osjetninama, i o onima o kojima je istraživanje, postoji li ili ne postoji u njima tijelo neograničeno po umnažanju⁴⁶. Onima dakle koji pojmovno razmatraju iz tih [razloga] činilo bi se da to ne može biti. Jer ako je pojam tijela 'ono što je omeđeno površinom', onda 'neograničeno' ne bi bilo tijelo, ni mišljeno ni sjetilno (niti pak može biti izdvojenog i neograničenog broja; jer je brojivo ono što je

⁴² Usp. *Metafizika* 1066b 11—12.

⁴³ Ili 'količina'.

⁴⁴ Usp. *Metafizika* 1066b 21—6.

⁴⁵ Ili 'razumninama', ili u 'stvarima mišljenja ili razuma'. Grč. *τὰ νοητά*; lat. *intelligibilia*; engl. *things which are intelligible*; franc. *les choses intelligibles*; njem. *das Denkbare*; tal. *enti... che sono intelligibili*; rus. *мыслимый*.

⁴⁶ Ili 'po udaljenosti' ili 'po prostornosti', kako je u ruskom prijevodu (*по своему протяжению*).

broj ili ima broj. Ako se dakle brojivo može izbrojiti, bilo bi moguće i 'prijeći' neograničeno). Onima koji promatraju više prema naravi [isto je jasno] iz slijedećeg⁴⁷. 'Neograničeno' ne može biti ni složeno ni jednostavno. Dakle, složeno tijelo 'neograničeno' neće biti, ako su pratvari ograničene mnoštvom; jer nužno je da ih bude više, i uvijek treba izjednačiti protimbe, i ni jedna od njih ne smije biti neograničena (naime, ako je bilo koja mogućnost, što je u nekome tijelu, slabija od druge, kao ako se oganj ograničava, dok je zrak neograničen, a jednak oganj nadmašuje mogućnošću jednak zrak još toliko puta, ukoliko ima neki broj — onda je bjelodano da će 'neograničeno' nadmašiti i uništiti 'ograničeno'). A nemoguće je da svako pojedino bude 'neograničeno'; jer tijelo je ono što svakamo ima protežnost, dok je 'neograničeno' protežno neomeđeno, tako te će neograničeno tijelo biti svakamo neomeđeno u beskonačnost.⁴⁸

Ali 'neograničeno' ne može biti ni jedno i jednostavno tijelo, niti pak — kao što neki govore⁴⁹ — štogod mimo pratvari, iz čega im tē nastaju, niti naprosto. Jer postoje neki koji to postavljaju kao 'neograničeno', a ne zrak ili vodu, kako ostale ne bi razorila ona od pratvari koja je 'neograničeno'. One naime imaju oprečnost jedna prema drugoj, pa je na primjer zrak hladan, voda vlažna, oganj vruć; a kad bi od tih jedno bilo neograničeno, ostale bi već bile propale. Ovako kažu kako je nešto drugo ono iz čega su tē pratvari.

A nemoguće je da takvo što biva, ne zbog toga što je neograničeno (jer o tome se treba reći štogod zajedničko što svemu odgovara jednako, i zraku i vodi i bilo čemu drugome) nego stoga što ne postoji nikakvo takvo sjetilno tijelo mimo narečenih pratvari; budući da se sve 'razrješuje'⁵⁰

⁴⁷ Usp. *Metafizika* 1066b 26—36.

⁴⁸ Tako ne bi mogla postojati dva takva tijela, jer, mimo toga, neće moći bivati ni jedno drugo tijelo.

⁴⁹ Vjerojatno se misli na Anaksamandra.

⁵⁰ Ili 'razlučuje'.

u ono od čega se sastoji⁵¹; tako te bi ovdje bilo štogod mimo zraka, ognja, zemlje i vode, a ne pokazuje se ništa takvo. A isto tako ni oganj, ni bilo koja druga od pratvari, ne može biti 'neograničeno'. Jer općenito, i izvan toga kako da bilo koje od tih bude neograničeno, *sve* — čak i ako je ograničeno — nemoguće je bilo da biva bilo da postaje jedno od njih, kao što Heraklit kaže da sve stvari postaju u jedno vrijeme oganj (a isti razlog vrijedi i za *jedno*, koje naravoslovci postavljaju mimo pratvari), jer sve se mijenja iz protimbe u protimbu, kao iz toploga u hladno.

Treba iz ovih stvari razvidjeti uopće, da li može ili ne može bivati neograničeno sjetilno tijelo. A da je u cijelosti nemoguće da biva neograničeno sjetilno tijelo, jasno je iz slijedećega. Jer⁵² po naravi svako je sjetilno tijelo negdje, i postoji neko mjesto svakoj pojedinoj stvari, i isto je mjesto cjeline i dijela, kao na primjer cijele zemlje, i jednog grumena, ognja i iskre. Te tako, ako je (neograničeno tijelo) istorodno, bit će ili nepokretno ili će se uvijek micati, što je pak nemoguće (jer zašto radije nagore ili nadolje negoli bilo kamo? Kažem, na primjer, bude li grumen, kamo će se kretati ili mirovati? Jer mjesto tijela što je s njime istoga roda jest beskonačno. Hoće li onda grumen zaposjesti cijelo mjesto? I kako? Koje je onda ili gdje će biti njegovo mirovanje ili kretanje? Ili će svugdje mirovati, i tada se neće kretati; ili će se svugdje kretati, i tada neće stajati). Ako je *sve* neslično, i mjesta su neslična, i prvo nije *jedno* tijelo svega, osim dodirrom, i zatim ta će biti ili ograničena ili neograničena po vrsti. Ograničena ne mogu biti (jer onda će jedna biti neograničena a druga ne — ako je sve neograničeno — kao oganj ili voda, ali takvo što će biti propast protimbama [kao što se prije reklo]). Ali ako su (dijelovi) neograničeni i jednostavni, onda su i mjesta neograničena, i bit će neograničene i pratvari. Nu ako je to nemoguće,

⁵¹ Usp. *Metafizika* 1066b 36—1067a 7.

⁵² Usp. *Metafizika* 1067a 7—20.

i mjesta će biti ograničena, i sve će se [nužno ograničiti]. Jer nemoguće je da ne budu ujednačeni mjesto i tijelo; naime, niti je cjelokupno mjesto veće nego što može ispuniti tijelo (tada ni tijelo ne bi više bilo neograničeno), niti je tijelo veće negoli je mjesto. Jer ili će postojati nešto 'prazno' ili pak tijelo koje po naravi biva 'nigdje'. [Zbog toga ni jedan od naravoslovaca nije postavio kao jedno i neograničeno ni oganj ni zemlju, nego ili vodu ili zrak ili nešto srednje između njih, jer je mjesto svakog pojedinog od tih bilo jasno određeno, dok drugi nestalno bivaju što nagore što nadolje].

35
205 b₁

Anaksagora pak besmisleno govori o postojanosti⁵³ 'neograničenoga', jer kaže kako ono samo sebe učvršćuje, a to stoga što je samo u sebi (budući da ga ništa drugo ne sadržava), kao da gdje god štogod biva, ono je tu po svojoj naravi. Ali to nije istinito; jer štogod može negdje bivati i prisilom, a ne gdje mu je po naravi. Ako se dakle još ponajviše *cjelina* ne kreće (jer ono koje samo sebe učvršćuje i biva u sebi samome, nužno je da bude nepokretljivo), ipak treba reći zašto se ona po naravi ne kreće. Jer nije dostatno tek tako reći i smatrati stvar svršenom. Jer ono bi moglo biti 'nepokrenuto' zbog toga što se nema kamo drugamo kretati, ali ništa ne priječi da bi se po naravi i [kretalo]. Naime, zemlja ne biva nošenom⁵⁴, niti bi bila nošena da je neograničena, ukoliko bi bila sprečavana samim središtem⁵⁵. Ali ona bi ostala kod središta ne zbog toga što se ne bi imala kamo gibati, nego što joj je tako po naravi. Tu bi se dakle moglo reći kako ona samu sebe učvršćuje. Ako dakle ni u zemlje — bude li neograničena — nije to uzrok [stalnosti], nego što ima težinu, a ono koje je teško ostaje pri središtu i zemlja je u središtu, slično bi i 'neograničeno'

205 b

2

5

10

15

⁵³ Grč. *ἡ μωνή*; lat. *permansio*; engl. *rest* (or *stationariness*); franc. *repos*; njem. *das Beharren*; tal. *permanere*; rus. *пребывание*. Hrvatski bi bilo: ostajanje, stalnost, *postojanost*.

⁵⁴ Ili 'ne giba se', 'ne kreće se'.

⁵⁵ Podrazumijeva se 'središte svemira'.

ostajalo u sebi samome zbog nekog drugog uzroka, i ne zbog toga što je neograničeno i samo sebe učvršćuje. Istodobno je jasno kako bi i bilo koji dio trebao ostajati. Jer kao što 'neograničeno' ostaje u sebi, učvršćujući se, tako i bilo koji dio da se uzme, ostat će sam u sebi. Naime, i cjelini i dijelu mjesta su istovrsna, kao što je cijeloy zemlji i grudi dolje a cijelome ognju i iskri gore; tako te ako je 'neograničenomu' mjesto u sebi samome, onda je isto mjesto i dijelu; stoga će ostajati u sebi samome.

U cijelosti⁵⁶ je bjelodano kako je nemoguće ujedno kazati da biva neograničeno tijelo i nekakvo mjesto tjelesima, ako svako sjetilno tijelo ima ili težinu ili lakocu, i ako je teško, onda po naravi ima premještanje prema sredini⁵⁷, a ako je lagano — nagore. Jer nužno je i da 'neograničeno' bude takvo. Dočim 'neograničeno' — ili cijelo ili polovica — ne može pretrpjeti ni jedno od toga; kako ćeš ga, naime, podijeliti? Ili kako će neograničenomu biti dio gore a dio dolje, ili s kraja i u sredini. Uz to, svako je sjetilno tijelo u mjestu, a mjestu su vrste i razlike: gore i dolje, ispred i iza, desno i lijevo, a tē su razlike određene ne samo naprama nama i položajem nego i u samoj cjelini. Ali tima je nemoguće bivati u neograničenome tijelu. I u cijelosti, ako je nemoguće da biva neograničeno mjesto, jer je svako tijelo u mjestu, nemoguće je i da bude neograničeno tijelo. Nego, ono što je negdje⁵⁸, jest u mjestu, a ono što je u mjestu, jest negdje. Ako dakle neograničeno ne može biti 'koliko' — jer bi bilo neko 'koliko', kao dva ili tri lakta, budući da 'koliko' označuje upravo to — tako i 'u mjestu' znači da je štogod negdje, a to je ili gore ili dolje, ili u kojoj drugoj od šest protežnosti⁵⁹, od kojih

⁵⁶ Usp. *Metafizika* 1067s 23—33.

⁵⁷ Ili 'prema središtu'.

⁵⁸ Grč. *τὸ που*; lat. *alicubi*; engl. *what is in a special place (or somewhere)*; franc. *'quelque part'*; njem. *das Wo*; tal. *«il dove»*; rus. *«где-нибудь»*. Značenje je naprosto ili 'gdje' ili 'gdje bilo'.

⁵⁹ Ili 'od šest prostornih razlika'.

je svaka pojedina neka granica. Iz tih je [dokaza] bjelodano kako *djelatnošću* ne postoji neograničeno tijelo.

- 6 Nu jasno je kako nastaju mnoge nemogućnosti ako 'neograničeno' naprosto ne postoji, jer vrijeme će tada imati nekakav početak i svršetak, veličine se neće dijeliti na veličine, i broj neće biti neograničen⁶⁰. Ako dakle, pošto su se tē stvari tako odredile, čini se da ni jedno od toga ne može biti, treba obranični sudac, i jasno je kako jednim načinom [neograničeno] postoji, a jednim ne. 10

*Bitak*⁶¹ se jednom kazuje možnošću, jednom ostvarenošću, a *neograničeno* biva ili dodavanjem ili diobom. Već je rečeno, kako veličina prema djelatnosti nije neograničena, ali jest diobom; jer nije teško opovrći nerazdjeljive crte⁶². Preostaje dakle da neograničeno biva možnošću. Sāmo ne treba to 'bivajuće možnošću' shvatiti kao: ako je ovo možno biti kip, to će i biti kip, pa će tako i 'neograničeno' biti djelatnošću, nego budući se *bitak*⁶³ kazuje mnogovrsno, kao 'dan je' ili 'natjecanje je', zbog toga što uvijek nastaje štogod drugo i drugo, te tako i neograničeno (jer i u tih stvari se biva i možnošću i djelatnošću. Naime, olimpijska svečanost biva i zbog toga što može nastati natjecanje i zbog toga što nastaje). 15 20

Neograničeno se drukčije pojavljuje u vremenu, u ljudima i u diobi veličinā. Jer u cijelosti ovako biva neograničeno: uvijek se uzima štogod drugo i drugo, i to uzeto uvijek je ograničeno, ali uvijek i nešto drukčije. 25

⁶⁰ To jest: beskonačan.

⁶¹ Doslovce 'biti, bivati'; grč. τὸ εἶναι; lat. *esse*; engl. *the word 'is' (or 'to be')*; franc. *l'être*; njem. *das Existieren*; tal. *l'essere*; rus. *бытие*.

⁶² Usp. knj. VI i *De lineis insecabilibus*.

⁶³ Ili naprosto 'biti', 'bivati' (τὸ εἶναι).

[Uz to, *bitak* se kazuje mnogovrsno, tako te neograničeno ne treba uzeti kao što god 'ovo', kakav je čovjek ili kuća, nego kao što se kaže dan ili natjecanje, kojima *bitak* nije nastao kao neko bivstvo, nego je uvijek u nastanku ili nestanku, neograničen, ali uvijek drukčiji i drukčiji]. Nu dok se u veličinama događa da preostaje ono što je uzeto, u vremenu i u ljudima ti tako nestaju da nikad ne manjkaju⁶⁴.

29 a
30

206 b

[Neograničeno] prema dodavanju i ono prema diobi na neki je način isto. Jer u ograničenome prema dodavanju biva suprotnim načinom. Naime, onoliko koliko se vidi da se dijeli u beskonačno toliko se pokazuje da se dodaje onome što je već određeno. Jer ako u ograničenoj veličini, uzevši ograničeni dio, tkogod mu pridoda istim razmjerom — ne uzimajući isto od cijele veličine — neće prijeći ograničeno.⁶⁵ Ukoliko pak bude tako uvećao razmjer da uvijek obuhvaća istu veličinu, prijeći će veličinu, zbog toga što se sve ograničeno iscrpljuje⁶⁶ bilo kako [malenom] određenom količinom.

3

5

10

Drukčije dakle 'neograničeno' ne postoji, dok ovako postoji: možnošću i umanjivanjem⁶⁷ (ono postoji i ostvarenošću onako kao što kažemo da jest dan ili natjecanje); možnošću pak onako kao tvar, ali ne po sebi samoj, kao ono koje je ograničeno. A i prema dodavanju tako 'neograničeno' biva možnošću, naime istim načinom kao što kažemo da je i ono prema diobi. Jer će se uvijek

15

⁶⁴ Prema Rossovu komentaru smisao je ovaj: svaki pojedini član niza nestaje, ali tako da sam niz ne prestaje.

⁶⁵ Ili: Ako se u ograničenoj veličini uzme određeni dio i dodaje se u neprestanu razmjeru manjem od 1:1, nikad se neće iscrpsti određena cjelina (iako ukoliko se poveća razmjer 1:1, cjelina će se iscrpsti), prema Rossu, (*Analysis*, p. 367).

⁶⁶ Ili 'ukida'.

⁶⁷ Ili 'oduzimanjem' ili 'skraćivanjem'. Grč. *καταρροσις*; lat. *detractio*; engl. *reduction* (or *exhaustion*); franc. *réduction*; njem. *Hinwegnehmen*; tal. *detrazione*; rus. *уменьшение*.

moći uzeti nešto preko [uzetoga], samo ne tako da se premaši svaka određena veličina, kao što se pri diobi premašuje svaka određena veličina i uvijek će biti manje⁶⁸. Tako te [ograničeno] prema dodavanju ni možnošću ne može premašiti svaku veličinu, ukoliko nije prema prigotku neograničeno ostvarenošću, kao što kažu naravoslovci koji postavljaju tijelo izvan svijeta, kojemu je bivstvo ili zrak ili štogod drugo takvo neograničeno. Ali ako takvim načinom ne može bivati sjetilno tijelo neograničeno ostvarenošću, bjelodano je kako ne može biti ni možnošću ono prema dodavanju, osim — kao što se reklo — suprotno [neograničenomu] diobom. Zbog toga je i Platon načinio dvoje beskonačnih, jer se čini kako se može premašivati [bez ikakve granice] i nastaviti u beskonačno i po umnažanju i po umanjivanju. Nu načinivši to dvoje, on se njima i ne služi. Jer mu u brojevima neograničeno po umanjivanju nije prisutno (budući da mu je jednoća ono najmanje), niti pak ono po umnažanju (budući da broj postavlja samo do desetice).

20

25

30

33

Događa se tako da je 'neograničeno' oprečno onome što kažu, jer 'neograničeno' nije ono čemu ništa nije izvan, nego ono čemu je nešto uvijek izvan. A znak je toga što 'beskonačnima' nazivaju one prstene koji nemaju prstenika⁶⁹, zbog toga što im se uvijek može uzeti nešto koje je izvan, a to kažu prema nekakvoj sličnosti, što ipak nije poglavito, jer dotično treba biti prisutno, ali se nikad ne smije uzimati isti dio; dočim u krugu ne biva tako, nego je tu uvijek samo ono uzastopno različito.

207 a

5

'Neograničeno' dakle je ono čemu kad se prema 'koliko' uzme štogod, uvijek se može uzeti još nešto koje je izvan. A ono čemu ništa nije izvan,

⁶⁸ To jest: uvijek će bivati manji dio.

⁶⁹ To jest 'ležišta za dragulj'. Posrijedi je takav 'beskonačni' (neograničeni prsten) kakvome je — prema Prantlu — najbližiji 'beskonačni vijak'.

to je savršeno⁷⁰ i cijelo. Jer tako određujemo 'cijelo': ono čemu ništa ne manjka, kao 'cio čovjek' ili 'cio ormarić'. I ono kako je prema svakoj pojedinačnosti tako je i u poglavitome smislu, da je 'cijelo' ono čemu ništa nije izvan. Ono pak čemu je 'odsutnost' izvan, nije 'sve', koliko god malo bilo 'odsutno'⁷¹. A cijelo i savršeno ili su jedno te isto posve ili su po naravi srodni. I savršeno nije ništa što nema svršetka⁷², a svršetak je granica. Stoga treba smatrati da Parmenid kaže bolje negoli Meliso, jer dok drugi kaže kako je 'cijelo' neograničeno, prvomu se 'cijelo' ograničava, »od sredine svuda podjednako«⁷³; naime, spojiti 'neograničeno' te 'sve' i 'cijelo' nije kao spojiti lanenu nit s niti⁷⁴; budući da otuda pridaju dostojanstvo 'neograničenome' — da sadržava 'sve' i u sebi ima 'sve' — što ima nekakvu sličnost s 'cijelim', jer 'neograničeno' je tvar savršenosti veličine i možnošću 'cijelo', ali ne i ostvarenošću, i djeljivo je po umanjivanju i suprotnome dodavanju; ono je cijelo i ograničeno, ne samo po sebi, nego po nečem drugom; i ono ne sadržava, nego se sadržava, ukoliko je neograničeno. Stoga je i nespoznatljivo kao neograničeno, budući da tvar nema oblika; tako te je bjelodano da 'neograničeno' prije ima pojmovnu odredbu dijela⁷⁵ negoli 'cijeloga', jer tvar je dio 'cijeloga' kao što je mjed mjednog kipa. Ako ono naime sadržava u osjetninama, onda bi i u mišljevinama veliko i malo 10 15 20 25 30

⁷⁰ Ili 'potpuno'; grč. τέλειον; lat. *perfectum*; engl. *complete*; franc. *achevée*; njem. *vollständig*; tal. *perfetto*; rus. законченное.

⁷¹ Ili mu manjkalo.

⁷² Grč. τέλος (lat. *finis*) znači i *svrha* i *svršetak* i *kraj*.

⁷³ Podrazumijeva se Parmenidova »kugla«, 'jednako udešena u svakom smjeru od središta'. Vidi Fr. 8.44.

⁷⁴ Posrijedi je poslovice *ὀτ λίνον λίνῳ συνάπτειν* (doslovce: vezati niti s niti), kojom se označuje pozivanje istorodnih stvari.

⁷⁵ Ili 'pojam' ili 'odnošaj' ili 'narav' dijela. Grč. ἐν μορίῳ λόγῳ; lat. *habere rationem partis*; engl. *in the relation of part (or the nature of a part)*; franc. *la notion de la partie*; njem. *in dem Verhältnisse eines Teiles*; rus. под определение части.

trebalo sadržavati mišljevine⁷⁶. Ali je i besmisleno i nemoguće da 'nespoznatljivo' i 'neodređeno' sadržava i određuje.

- 7 Prema razlogu se događa te se ne čini da postoji 'neograničeno' prema dodavanju tako da premašuje svaku veličinu, ali postoji po diobi (jer i tvar i 'neograničeno' sadržavaju se unutra, a oblik sadržava). Razložno je i da u broju bude neka granica prema najmanjem, a prema višem da se uvijek premašuje svaka veličina. Dočim u veličinama je suprotno: prema manjem svaka se veličina premašuje, prema većem nema neograničene veličine. A uzrok je to što je 'jedno' nedjeljivo, pa što god bilo 'jedno' (kao što je jedan čovjek jedan čovjek, a ne mnogi), dočim broj je više 'jednih' i nekakvo 'koliko', tako te je nužno da broj stane kod nedjeljivog (jer dva ili tri tek su izvedena imena, te slično i svaki pojedini od ostalih brojeva); prema višem pak uvijek se može pomišljati [veći broj], budući da su neograničene razdvojb⁷⁷ veličine. Stoga 'neograničeno' možnošću jest, ali djelatnošću nije, nego uvijek uzeti broj premašuje svako određeno mnoštvo. Samo taj broj nije izdvojiv od [razdvojb], niti pak ta neograničenost traje, nego nastaje, kao vrijeme i broj vremena. Dočim suprotno biva u veličinâ, jer ono što je neprekidno dijeli se u beskonačnosti, ali [u smjeru] prema većem ne postoji neograničeno. Jer onoliko koliko može možnošću bivati toliko može bivati i djelatnošću⁷⁸. Stoga, kako ni jedna sjetilna veličina nije neograničena, ne može ni biti premašaja svake određene veličine, budući da bi onda bilo nešto veće od neba.
- 35
207 b
5
10
15
20

⁷⁶ Ili 'stvari koje su mišljene ili umne'; vidi tumačenje termina *τὸ νοητόν*.

⁷⁷ Ili 'dihotomije'; doslovce 'rascjepi', ili 'polovidbe' ili 'razdiobe', ili 'dvočlane diobe'. Grč. *αἰ διχοτομῖαι*; lat. *bipartitae divisiones*; engl. *to be bisected* (or *division*); franc. *dichotomies*; njem. *Zweiteilung*; tal. *le dicotomie*; rus. *дихотомические деления*.

⁷⁸ Inače bi sama možnost (mogućnost) bila nepojmljiva.

Neograničeno⁷⁹ nije isto u veličini, te gibanjem i vremenom, kao neka jedna narav, nego se potonje kaže prema prvotnome, kao gibanje prema veličini na kojoj se giba ili preinačuje ili uvećava, a vrijeme pak zbog gibanja. Sada se dakle služimo tima [nazivcima], a poslije ćemo reći što je svaki pojedinca, i zašto je svaka veličina razdjeljiva na veličine. 25 27

Takvo objašnjenje ne oduzima matematicima njihovo znanstveno promatranje, pobijajući da tim načinom biva 'neograničeno' tako te postoji djelatnošću prema umnažanju, kao ono 'neprelazljivo'. Zapravo njima 'neograničeno' i ne treba (jer se njime i ne služe), nego samo postavljaju da ograničena [crta] može biti onolika koliko god ushtjednu. Jer istim razmjerom kao i najveću veličinu moguće je razdijeliti koliko god bilo drugu veličinu. Stoga im, poradi dokaza, neće predstavljati nikakvu razliku to postoji li neograničeno, a bitak je u bivajućim veličinama⁸⁰. 30 34

A budući se uzroci dijele četverostruko⁸¹, jasno je da je 'neograničeno' uzrok kao tvar, te da mu je bitak lišenost, a podmet sam po sebi ono neprekidno i osjetilno. I pokazuje se kako se svi ostali služe 'neograničenim' kao tvarju; stoga je besmisleno činiti od njega ono koje je sadržavajuće, a ne ono koje je sadržavano. 35 208 a

8 Preostaje još prijeći razloge prema kojima se čini kako 'neograničeno' ne biva samo možnošću 5

⁷⁹ Usp. *Metafizika* 1067a 33—7.

⁸⁰ Ovdje se prijevodi poprilično razlikuju. Grč. τὸ δ' εἶναι ἐν τοῖς ὄντιν μεγέθεσιν; lat. *in iis magnitudinibus reperietur quae sunt*; engl. *while its existence will be in the sphere of real magnitudes (or whether an infinite exists among existing magnitudes)*; franc. *peu important les grandeurs réelles; pour l'existence, elle n'est que dans celles-là*; njem. *die Existenz aber liegt doch nur in den existierenden Grössen*; tal. *la presenza dell'infinito nelle grandezze reali*; rus. *а бытие будет найдено в [реально] существующих величинах*.

⁸¹ Ili 'na četiri vrste'.

nego i kao izdvojeno⁸². Jer jedni od tih nisu nužni, jedni pak imaju neke druge istinske prigovore.

Jer kako nastajanje ne bi zatajilo, nije nužno da djelatnošću biva neograničeno sjetilno tijelo; može naime nestanak jedne stvari biti nastanak druge, čak i kad je Sve ograničeno. Uz to se razlikuju 'doticati se' i 'ograničavati se'⁸³; jer prvo je odnosno i tiče se čega (jer sve se takvo dotiče čega) i događa se čemu od ograničenih stvari; dočim ono koje je ograničeno, nije prema čemu⁸⁴, a niti se 'slučajno'⁸⁵ može doticati sa 'slučajnim'.

Pouzdavati se u mišljenje doista je besmisleno. Jer onda suvišak i manjak nije u stvari, nego je u mišljenju. Svatko od nas mogao bi naime zamisljati koga mnogo puta većim nego što jest uvećavajući u beskonačno, ali takav nije izvan [grada], niti je preko veličine koju imamo, zbog toga što tkogod tako misli, nego jer onaj jest [takav]. A to se tek dogodilo⁸⁶.

Vrijeme, gibanje, a i mišljenje jesu neograničeni, a da ne preostaje ono koje je uzeto; dočim veličina nije neograničena, niti umanjivanjem, niti umnažanjem u mišljenju.

I tako je rečeno o neograničenome i kojim načinom biva i kojim ne biva i što ono jest.

⁸² Ili 'određeno'. Grč. *ἀφωρισμένον*; lat. *definitum*; engl. *separate thing*; franc. *chose définie*; njem. *ein selbstständig Bestimmtes*; tal. *cosa determinata*; rus. [ничто] *отдельное*.

⁸³ To jest: doticanje i ograničavanje.

⁸⁴ Ili 'nije odnosno', 'nije u odnošaju'.

⁸⁵ Ili 'bilo što', 'bilo što uzeto nasumce'. Vidi *εἰς τὸ ἄκρον*. Inače se ovdje podrazumijeva 'bilo koja ograničena stvar'.

⁸⁶ Prema Rossu, smisao je ovaj: a što netko misli tako, to je tek prigodak (ili pripadak), *Analysis*, p. 370.